

Охман Ольга Василівна,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «МАУП», кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ

Воєнний стан в нашій державі та масові занепокоєння в суспільстві через недоборочесні дії деяких громадян і волонтерів, призвели до того, що законодавець спробував врегулювати питання щодо неналежного використання гуманітарної допомоги, а також щодо покарання тих осіб, які зловживають скрутним становищем інших. Так, 24 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон № 2155-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» [1], зокрема Кримінальний кодекс України доповнено статтею 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» [2]. У період воєнного стану, актуальність вказаних змін важко переоцінити, оскільки до України надсилається безліч гуманітарної допомоги від різних країн світу та приватних організацій у вигляді предметів, товарів, коштів, благодійної допомоги та пожертв, які обов'язково мають доходити до своїх адресатів.

Законом України «Про гуманітарну допомогу» встановлено, що гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань ... із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [3]. Отже, будь-яке зазіхання чи непромірне її використання повинно бути покарано відповідними мірами закону.

Так, у диспозиції ч. 1 ст. 201-2 КК України передбачено кримінальну відповідальність за продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі. Окрім цього, у примітці аналізованої статті зазначається, що дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість такої гуманітарної допомоги,

благодійних пожертв або безоплатної допомоги у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Аналізуючи наведене, варто погодитися з думкою А.В. Шевчука та О.М. Боднарука, що законодавець, вживши у ч. 1 ст. 201-2 КК України словосполучення «... вчинені у значному розмірі», встановив мінімально необхідну межу загальної вартості гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, за наявності якої можна притягнути до кримінальної відповідальності у цьому випадку: станом на сьогодні це 434 тис 175 грн і більше – до цієї суми кваліфікація, очевидно, відбуватиметься за іншими, уже звичними для нас, нормами ст.ст. 190–191 КК України [4]. Тобто, виникає ситуація у якій спеціальна норма не передбачає усіх ознак загальної норми, а відповідальність у спеціальній нормі повністю пов'язана із вартістю предмета кримінального правопорушення. Тобто, вчинення посягання із предметом меншої вартості не становить не тільки складу кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 201-2 КК України, а й будь-якого іншого складу за Особливою частиною КК України.

Зазначені міркування мають пряме передбачення проблем при кваліфікації аналізованої норми та практиці застосування кримінального закону. Варто також погодитися із твердженням М.І. Хавронюка, що у випадку відсутності ст. 201-2 КК України, то продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, або укладення інших правочинів щодо розпорядження таким майном, які вчинені із метою отримання прибутку та в у розмірі понад 350 неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то кваліфікація могла би здійснюватися за ч. 4 або ч. 5 ст. 191 КК України як розтрата чужого майна або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Окрім цього, вчений зазначає, що «через помилку законодавця, фактично більш тяжкий злочин – розтрата в значних розмірах – має каратися м'якше (за ст. 201-2 КК), ніж розтрата в розмірах, які відповідно до ст. 201-2 КК не є значними (за ст. 191 КК)...» [5].

Аналізуючи диспозицію ст. 201-2 КК України можна виділити три форми діяння, а саме такі альтернативні дії як: 1) продаж товарів чи предметів гуманітарної допомоги, тобто будь-яка їх оплатна передача; 2) використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги – тобто розпорядження ними у будь-який спосіб не за фактичним цільовим призначенням; 3) укладання будь-яких інших правочинів щодо розпорядження будь-чим із наведених вище. Також варто зазначити, що у ч. 3 ст. 201-2 КК України законодавець визначив таку важливу ознаку для умов сьогоднішнього, як час вчинення цього кримінального правопорушення – під час надзвичайного або воєнного стану. В такий спосіб законодавець підмінив уже стале у кримінальному праві формулювання «в умовах воєнного або надзвичайного стану», що завжди вважалось обставинкою вчинення кримінального правопорушення, чим порушив принцип юридичної визначеності. Досить вдалим є висновок А.А. Васильєва, що «сучасна правозастосовна практика потребує більш рішучих змін чинного законодавства. Лише системний підхід у протидії «новим» для кримінального права практикам є запорукою для викорінення цих ганебних проявів» [6, с. 42].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що встановлення кримінальної відповідальності у ст. 201-2 КК України за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги загалом позитивно має відобразитися на волонтерській діяльності, а також сприятиме зміцненню довіри до такої діяльності, дасть можливість швидко і ефективно притягувати до відповідальності тих осіб, які дозволяють собі нехтувати нормами моралі у такий складний час, та матиме вагомий превентивний вплив. Проте, з існуючих недоліків формулювання цього кримінального правопорушення можна виділити наступні: 1) не виправдано завищену мінімальну межу, яка дає підстави для притягнення до кримінальної відповідальності недобросовісних осіб; 2) мета цього кримінального правопорушення «отримання прибутку» є дискусійною, тому що таке словосполучення досі вживалося лише у контексті фактичних наслідків протиправної поведінки суб'єкта кримінального правопорушення. На нашу думку, для конкретизації мети у ч. 1 ст. 201-2 КК України, законодавцю необхідно зробити більший акцент не на самому факті отримання прибутку, а на меркантильному контексті розпорядження отриманим прибутком.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги: Закон України від 24.03.2022 р. № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text>.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>.

4. Шевчук А.В., Боднарук О.М. Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Право*. Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2022. Вип. 72, Част. 2. С. 184–191.

5. Хавронюк М.І. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/>.

6. Васильєв А.А. До питання про криміналізацію розкрадання гуманітарної допомоги. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / [редкол.: С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський, А.А. Вознюк та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 413 с. С. 39-42.